

Biblické a teologické zdôvodnenie ochrany Božieho stvorenstva

Igor Kišš

Jedným zo súčasných páľčivých problémov ľudstva sa v poslednej dobe stal problém ekologický. Uvedomujeme si to nástojčivo od vstupu ľudstva do obdobia vedecko-technickej revolúcie. Až dovtedy tento problém nebol natoľko akútny. Ak boli veci, ktoré boli dovtedy pre prírodu nejakým spôsobom škodlivé, príroda sa s nimi dokázala aj sama vyrovnat'. Ale vznik modernej chémie a jej uplatnenie priniesol už prírode také škody, ktoré by mohli skončiť aj ekologickou smrťou našej Zeme a prírody. Ak ľudstvo v čo najkratšom čase nerozrieši tento problém, naša Zem by sa mohla zmeniť na neobývateľnú púšť. Keďže tento problém musí vyriešiť ľudstvo samé, je veľmi dôležité, aby aj cirkvi prispeli k prebudeniu zodpovednosti ľudí za záchranu našej Zeme pred ekologickou katastrofou. Najmä posledné udalosti v súvisi s atómovou katastrofou v Japonsku nás nanovo upozorňujú aký vážny problém to je. V ľuďoch treba prebudiť svedomia pre pocit zodpovednosti za ďalší život na našej Zemi.

Pokúsme sa teraz krátko zamyslieť nad tým, ako možno nábožensky a teologicky prebúdať zodpovednosť kresťanov za záchranu životného prostredia.

Nazdávame sa, že v cirkvách možno pre ekologickú výchovu veriacich využiť najmä tieto náboženské a teologické dôrazy:

a. Naše panstvo nad prírodou nemôže znamenať našu bezohľadnosť voči prírode

Je faktom, že ľudstvo si začalo nesprávne vysvetľovať svoje panstvo nad prírodou ako právo na bezohľadnosť voči nej. Udomácnilo sa presvedčenie, že človek je neobmedzeným pánom nad prírodou a môže ju beztréstne vykorisťovať a ničiť. Takýto necitlivý prístup k prírode filozoficky zdôvodňovali teórie takzv. karteziánskeho dualizmu, ako ich stretáme najmä vo filozofii Descartesovej. Podľa Descartesa prírodu treba donútiť, aby slúžila človeku, zabezpečila blahobyť a príjemný život všetkým. Bol to typický novoveký scientický a technologický optimizmus- bezhraničná viera vo vedecký a technologický rozvoj, ktorý vyrieši všetky problémy ľudstva. Podobné tóny zaznievali aj v Nietzscheho filozofii, ktorá sa vysmievala akémukoľvek súcitu, aj súcitu s prírodou. Ale aj Kant vo svojej filozofii učil, že človek nemá nijaké povinnosti k prírode.

Ale nielen filozofia tu sklamala, sklamala tu aj teológia, ktorá v minulosti málo zdôrazňovala Boží mandát pre človeka, aby prírodu udržiaval ako zemský raj (1M 2,15). V teológii sa falošne interpretoval biblický príkaz o dominium terrae, o panstve človeka nad prírodou, ktorý nachádzame v Biblii: „Podmaňte si zem a panujte nad ňou“ (1M 1,28). Teológia v minulosti nedokázala jasne povedať, že dominium terrae, panstvo človeka nad prírodou sa má podobat' Božiemu panstvu nad prírodou. Boh je predsa udržiavateľom tohto sveta, conservator mundi, a preto aj človek, stvorený na Boží obraz, by mal byť

zachovávateľom a nie ničiteľom sveta (teda conservator mundi a nie destructor mundi). Teológia málo zdôrazňovala, že my ľudia sme „spolustvorenstvo“ s prírodou. Musíme sa teda vrátiť k pôvodnému biblickému učeniu, že človek dostal od Boha mandát, aby sa o prírodu otcovsky staral a doviedol ju ešte k väčšiemu rozvoju. Tak sa píše hneď v 2.kapitole Biblie: „Hospodin Boh pojal človeka a umiestnil ho v záhrade Éden, aby ju obrábal a strážil“ (1M 2,15). Tieto slová hovoria jasne, že naše panstvo nad prírodou, dominium terrae, musí byť panstvo, ktoré smeruje k udržaniu rajského výzoru tejto zeme. Musí to byť dominium ad paradisum. Teda príkaz: „Panujte nad prírodou“ (1M 1,28) je treba interpretovať v zmysle 1M 2,15, že je treba udržiavať túto zem ako zemský raj. Svet je Boží a my budeme Bohu zodpovední za to, čo sme so svetom urobili.

b. Človek je Božím spolupracovníkom pri údržbe stvorenia

Z biblického hľadiska my ľudia nie sme teda neobmedzenými páni nad týmto svetom, ale sme Božími spolupracovníkmi na údržbe sveta. Starí teológovia túto spoluprácu Boha s človekom nazývali „concursum divinum“ (spolupráca s Bohom). Ale bolo len málo teológov, ktorí by (ako Ján Ámos Komenský v jeho spise „Všenáprava“) toto zdôrazňovali. Vo svete teda koná Boh, ale nekoná bez nás, ľudí. Každé bezohľadné ničenie prírody je teda previnením sa voči našej úlohe byť šafármí nad touto zemou. Ničenie stvorenia miesto jeho zveľačovania, to sú vlastne protibožské činy, nevernosť voči Bohom danému mandátu. Je to hriech voči Bohu. Ale zároveň je to aj hriech voči ľudstvu, najmä voči jeho budúcim generáciám. Takto náboženské sa tu stretáva so všeľudským, kresťanská etika so všeľudskou etikou. Udržať túto zem ako krásnu oázu vo vesmíre, kde by ľudia mohli šťastne žiť, to je zároveň vysoká náboženská, ale aj vysoká všeľudská požiadavka. Je tu možná dobrá spolupráca kresťanov i nekresťanov na údržbe tejto zeme.

Medzi prírodou a ľudstvom je teda vzťah interdependencie. Smrť prvého by znamenala aj smrť druhého. Ak by došlo k ekologickej katastrofe, človek by si zabil svoju vlastnú matku Zem, na ktorej prsiach je kojenný. Bola by to vražda vlastnej matky-Zeme a zároveň samovražda ľudstva. Prvý hriech ľudstva bol podľa Biblie potrestaný vyhnaním ľudí z raja. Ale tu by došlo ako by k druhému vyhnaniu ľudstva z raja, z raja tejto krásnej modrej planéty Zeme, ktorá by sa stala pre ľudstvo neobývateľnou. Príroda nie je náš otrok, ktorého možno iba využívať. Povedané s Františkom z Assisi: príroda je naša sestra. Alebo povedané s teológom Karolom Barthom: človek je v prírode len ako „primus inter pares“, prvý medzi rovnými (Karl Barth, Kirchliche Dogmatik III/1, 210) a nie jej vlastníkom. Sme zodpovední Bohu ako s prírodou naložíme.

c. Náš prístup k prírode má byť humánný

Práve preto, že sme spolustvorením s prírodou, že príroda je (obrazne povedané) našou sestrou, možno hovoriť o tom, že prikázanie lásky k blížnemu sa vzťahuje vlastne aj na prírodu, na túto našu sestru (Alexander Ganóczy, *Theologie der Natur*, Köln 1982, 95n). Náš prístup k prírode musí byť humánný.

V poslednej dobe to bol najmä Albert Schweitzer, ktorý vo svojej filozofii „úcty k životu“ rozvinul túto myšlienku. Pre Schweitzera úcta k životu je doslovne formou lásky k blížnemu. Schweitzer píše: „Etika úcty k životu je etikou lásky, rozšírenej na Univerzum“ (Albert Schweitzer. *Náuka úcty k životu*, Praha 1974, 46). Preto veriaci človek má byť aj voči prírode ako Božiemu stvoreniu naplnený láskou.

Keďže sme stvorení na Boží obraz, je treba si uvedomiť, že Boh je milosrdný a aj Jeho vláda na svete je milosrdná. Taká má byť teda aj vláda človeka nad prírodou. Má byť milosrdná a humánná. Musí to byť takpovediac naša otcovská vláda nad prírodou, tak ako Boh je Bohom-Otcom celého stvorenia.

Podľa Doroty Sölleovej teológia v minulosti málo hovorila o Božej láske k prírode. Zdôrazňovala skôr len Božiu lásku k človeku. Podľa Sölleovej je charakteristické, že sme mali v teológii učenie o „creatio ex nihilo“, ale v teológii sme nedostatočne rozvinuli učenie o „creatio celého univerza Bohom ex amore“ (Dorothea Sölle, *Lieben und arbeiten*, Stuttgart 1985, 29).

A predsa boli v teológii smery aj s veľkou láskou k prírode. Na katolíckej strane to boli najmä františkáni, na evanjelickej strane to bol protestantský pietizmus.

d. Našu zem treba udržiavať ako krásnu rajskú záhradu

Nazdávame sa, že je ale jedna teologická myšlienka, ktorá by nadovšetko bola schopná aktivizovať veriacich ľudí pre záujem o ekologické otázky. Bohužiaľ aj táto myšlienka bola v minulosti málo zdôrazňovaná, že totiž našu zem a prírodu stvoril Boh ako zemský raj. Tu nemožno falošne dôvodiť, že človek bol z raja vyhnaný a preto mandát „dominium ad paradisum“ prestal platiť. V skutočnosti ide o trvalý Boží mandát pre človeka. Keďže Boh stvoril tento svet ako krásny raj, ako by si neprial, aby sme ho takým aj udržiavali? A príroda naozaj vie byť aj po páde človeka do hriechu prekrásnym zemským rajom. Prorok Joel o tom píše: „Ako záhrada Éden je pred ním celá krajina“ (Joel 2,3). V náboženskej oblasti predovšetkým v pietisticky ladených spevníkoch sa možno veľmi často stretnúť s myšlienkou prírody ako zemského raja. Stačí poukázať na známu pieseň: „Slovensko moje, otčina moja, krásna si ako raj“, ktorú zložil slovenský pietistický básnik Ján Machajdík pre Royovej „Pieseň Sionskú“. Túto myšlienku možno nájsť aj v ďalších slovenských pietistických piesňach. Je to výraz určitého intímneho vzťahu pietizmu k prírode ako krásnemu Božiemu stvoreniu. Veľmi by sa mýlil ten, kto by si myslel, že myšlienka zemského raja v prírode je azda nebiblická, že Biblia už o žiadnom zemskom raji po vyhnaní

človeka z raja nehovorí. Len si všimnime 1M 13,10. Tu sa o prírode v okolí Sodomy a Gomory aj po vyhnaní z raja hovorí, že okolie jordánske bolo ako „Hospodinov raj“. Preto životné prostredie je treba si udržiavať, aby sa nám tu dobre žilo ako v rajskej záhrade a nie túto krásnu záhradu, túto Zem zničiť. Táto zem je predsa jedným z vrcholov Božieho stvorenia. Dá sa povedať, že Božie stvorenie má vlastne dva svoje vrcholy. Nielen človek je „korunou stvorenia“, ako to teológia dosiaľ správne hovorila, ale - a to bolo dosiaľ v teológii bohužiaľ málo zdôrazňované - aj naša zem je akousi druhou „korunou Božieho stvorenia“ popri človeku. Dá sa to povedať tak: človek je „korunou Božieho stvorenia“ v oblasti živej prírody a naša zem je „korunou Božieho stvorenia“ v oblasti prírody neživej. Nič nie je nádhernejšieho a obdivuhodnejšieho v nami poznanom vesmíre v oblasti neživej prírody ako naša zem. Ján Ámos Komenský na jednom mieste upozorňuje na to, že slovo „kozmos“ znamená pôvodne vlastne „krásny“ a slovo „mundus“ (svet), hovorí Komenský, je odvodené od slova „čistý“. Preto je úlohou veriacich ľudí starať sa o to, aby tento svet zostal naozaj krásny a čistý, tak ako vyšiel z Božích stvoriteľských rúk. Predovšetkým ako veriaci ľudia máme to cítiť ako Boží mandát pre človeka zachovať prírodu v jej integrite a robiť, čo je v našich ľudských silách pre záchranu sveta pred ekologickou skazou.

e. Keďže je táto Zem Božím darom pre nás, musí nám byť svätá a nedotknuteľná

Táto Zem je Božím darom pre ľudstvo. Boh ju sformoval a stvoril. Patrí teda Bohu. A všetko, čo patrí Bohu a len Bohu, treba označiť tiež ako sväté a nedotknuteľné. Povedať, že „Zem je svätá“, znamená, že nie je naša. My sme len Božími šafármí na nej, je Božia, a preto primerane tomu musíme s ňou zachádzať.

Pre vandala, ktorý ničí prírodu, Zem nie je nedotknuteľná, nie je tabu. Nie je nedotknuteľná ani pre tých, ktorí nerešpektujú ekologické výzvy. Sú zase iní, pre ktorých je Zem aspoň ľahostajná. Netreba sa o ňu starať. Tu je práve význam náboženstva pre ekologickú etiku. Veriaci človek vie, že Zem je Božím stvorením. "Božie ruky ju sformovali" (Ž 65,10). Je Božia. "Hospodinova je Zem" (Ž 24,1). A čo je Božie, to je sväté. Je to nedotknuteľné. Nikto nemá právo ničiť to, čo je Božie a preto sväté a nedotknuteľné.

f. Čo tu prakticky môžu urobiť kresťanské cirkvi vo veci záchrany našej Zeme pred ekologickou skazou?

Na zodpovedanie tejto otázky si dovoľujem uviesť niekoľko bodov, ako som ich svojho času uviedol v mojej knihe Sociálna etika, ale aj nedávno v mojej ďalšej knihe: Etická čítanka pre mládež

1. Nazdávam sa, že pre ekologické uvedomovanie veriacich by bolo veľmi dôležité, **keby cirkvi určili jednu nedeľu v roku, ktorá by bola Dňom vďaky Bohu za túto Zem.** Týmto smerom by bola zameraná liturgia i kázeň. Takýto Deň vďaky Bohu za životné

prostredie by mohol byť každý rok napríklad v prvú júnovú nedeľu, pretože 5. jún bol medzinárodne určený za Svetový deň životného prostredia, ale možno určiť prípadne iný vhodný termín, napríklad v nedeľu v júni po letnom slnovrate. Tak to má evanjelická cirkev vo Švédsku. Rímskokatolícka cirkev si dala takúto nedeľu myslím na prvú septembrovú nedeľu, ale vtedy zvykneme mať bohoslužby na počiatok školského roku a trochu by to s týmto zameraním bohoslužieb kolidovalo. Mesiac jún považujem za vhodnejší termín pre takúto nedeľu.

2. V túto nedeľu by sa pripomenulo ľuďom, že aj previnenia voči prírode sú hriechom. Kedysi sa myslelo, že ekologické hriechy, hriechy proti prírode nejestvujú. Hovorilo sa len o hriechoch proti Bohu a proti blížnemu. Ani keď sme išli k spovedi, sme nerozmýšľali, či sme sa azda niekedy nedopustili aj ekologického hriechu. Treba veriacim jasne povedať, že hriechom nie sú len previnenia proti Bohu a blížnemu, ale aj previnenia proti prírode. Existuje aj ekologický hriech, tak ako jestvuje aj ekologická kriminalita. Sú to hriechy proti životnému prostrediu, keď sa človek k prírode chová bezohľadne. Viacej o tom nebudem hovoriť, lebo zakrátko sa dozvieme z ďalšej prednášky v čom všetkom sa človek alebo ľudstvo proti prírode prehrešuje a prírodu ničí. Takéto javy treba zastaviť. Kedysi na tejto zemi vyhynuli dinosaury. Aby sa nestalo, že raz na tejto Zemi vyhynú ľudia. Bolo by to (obrazne povedané) akési druhé vyhnanie ľudstva z raja. Pri prvom vyhnaní z raja nám Pán Boh raj tejto Zeme ešte nechal. Aj keď ľudstvo už bolo navždy hriechom skazené, žiť sme tu ďalej mohli. Ale druhé vyhnanie ľudstva z raja v dôsledku zničenia životného prostredia by znamenalo, že by sme museli neodvratne opustiť našu Zem, túto krásnu modrú planétu uprostred vesmíru. Nádej, že ľudstvo bude ďalej existovať azda na Marse, je podľa mňa márnou ilúziou. Treba vychovávať veriacich k tomu, aby sa im ozvalo svedomie vždy vtedy, keď sa nejakým spôsobom previňujú proti ekosfére. Pri súčasnom ekologickom ohrození sveta nastala chvíľa, že sa musíme oveľa viacej ako dosiaľ začať zaoberať aj makrokozmom, a všímať si aj ten.

3. Čo konkrétneho by kazatelia cirkví mali v svojich kázniach ľuďom zdôrazňovať?

Takýto Deň vďaka Bohu za túto Zem by dal kazateľom nové homiletické možnosti, ktoré by boli založené na ich pastorálnej prudencii. Podľa môjho názoru toto Valné zhromaždenie Ekumenickej rady cirkví by malo pripraviť Ohlas na všetky členské cirkvi Ekumenickej rady na Slovensku na zavedenie Dňa vďaka Bohu za túto Zem vo všetkých našich členských cirkvách.

Povedané na zasadnutí Valného zhromaždenia Ekumenickej rady cirkví v SR dňa 28.marca 2011 v budove GBÚ ECAV v Bratislave, Palisády 46.

Adresa autora : Prof. ThDr. Igor Kišš, Palisády 46, 811 06 Bratislava
E mail: prof.kiss@abela.sk

Mimo tohto referátu pripájam na prípadné použitie túto svoju báseň pre nedeľu s ekologickou tematikou, zarecitovanú schopným recitátorom:

Igor Kišš

Zastavme skazu

Až na kraj priepasti sme to už dohnali,
k skaze ťa vedieme, zem naša, pomaly.
Stvorená ako raj meníš sa v pustinu,
tí, čo ť ich kojila, s tebou tu zahynú.
Zobuď sa svet celý, blíži sa k polnoci,
keď prasknú stavidlá, nebude pomoci!
Tú útlu kvetinu života nezdlávme!
Zastavme skazu tú, ó ľudia, zastavme!

Z božích rúk vyšla si zem naša prekrásna
a dnes so zničená, zlúpená, nešťastná.
Mandát sme dostali doviest ťa k rozvoju.
My sme sa rozhodli k inému postoju.
My čižmou tyranskou sme ťa, zem, dupali,
životnú silu sme všetku ti odňali.
Ak ešte možné je, rýchle to napravme!
Zastavme skazu tú, ó ľudia, zastavme!

Ty matkou našou si, pre nás si stvorená,
ale my zrazili sme ťa na kolená.
Ukrutne, bez lásky, zradne sme konali,
súcitú žiadneho s tebou sme nemali.
Pre naše sebecko blížiš sa ku smrti
a spolu s tebou, zem, aj nás to usmrť.
Toto sa nesmie stať! Jej rany uzdravme!
Zastavme skazu tú, ó ľudia, zastavme!

Záhradou nádhernou by si nám mohla byť,
šťastní a spokojní mohli sme v tebe žiť.
Však veda pre náš hriech prekliatím stáva sa,
namiesto rozvoja ľudstvo sa otriasa.
Vývoj sme nezvládli, mravne sme sklamali.
Zem bije na poplach, aby sme zastali.
Ten krásny zemský raj života nezbavme!
Ó ľudia, tú skazu zastavme, zastavme!!!